

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ιστορία των Ευρωπαϊκών Μουσικών Οργάνων

Ενότητα: Τα Ιδιόφωνα

Νικόλαος Μαλιάρας

Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Περιεχόμενα

1. Τα τύμπανα	4
---------------------	---

Τα ιδιόφωνα και τα μεμβρανόφωνα, τα κρουστά όπως γενικά έχει επικρατήσει να ονομάζονται, είναι τα αρχαιότερα μουσικά όργανα. Το κτύπημα του χεριού πάνω σε ένα αντικείμενο ή το κτύπημα δύο αντικειμένων μεταξύ τους παράγει ήχο και δημιουργεί αυτόματα ένα ιδιόφωνο όργανο. Κάθε αντικείμενο μπορεί επομένως να χρησιμοποιηθεί ως τέτοιο όργανο, πράγμα που καθιστά την ποικιλία τους ανεξάντλητη, τόσο στους λαϊκούς πολιτισμούς όσο και στην ορχήστρα. Επίσης, είναι προφανές ότι μπορεί να υπάρχουν πάρα πολλές παραλλαγές αυτών των οργάνων. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τα μεμβρανόφωνα, παρόλο που τα είδη και οι ποικιλίες τους είναι πολύ λιγότερες.

Τα μεμβρανόφωνα είναι, ως γνωστόν, τα όργανα, στα οποία η ηχητική πηγή είναι μια τεντωμένη μεμβράνη, συνήθως κυκλική, από δέρμα, πλαστική ύλη ή χαρτί. Για το χρώμα του ήχου των μεμβρανοφώνων παίζει σπουδαίο ρόλο το μέγεθος το πάχος και η τάση της μεμβράνης, όπως βέβαια και το μέγεθος και η φύση του αντηχείου. Τα μεμβρανόφωνα χωρίζονται σε εκείνα με μια και εκείνα με δύο μεμβράνες. Στα μεμβρανόφωνα με δύο μεμβράνες δημιουργείται στο εσωτερικό του οργάνου ένας κλειστός χώρος, ο οποίος ενισχύει πολύ τις παλμικές κινήσεις των μεμβρανών και επομένως τον ήχο. Ακόμα και στις περιπτώσεις που το όργανο παίζεται μόνο από τη μια πλευρά, ο αέρας του κυλίνδρου θέτει σε συμπαθητική παλμική κίνηση και την απέναντι μεμβράνη, έτσι που να επηρεάζεται το ηχώχρωμα του ήχου με την προσθήκη πλουσιότερων αρμονικών συχνοτήτων.

Στα μεμβρανόφωνα με μια μεμβράνη λείπει το χαρακτηριστικό της συμπαθητικής κινήσεως της απέναντι μεμβράνης, που δημιουργεί ένα δυνατό και βαθύ, αλλά ακαθόριστο ήχο. Εδώ ο ήχος διαμορφώνεται μόνο από τη μια μεμβράνη και επηρεάζεται πολύ από το σχήμα, το βάθος και το υλικό του αντηχείου. Ωστόσο, έχει το μεγάλο πλεονέκτημα, ότι εδώ μπορεί να δημιουργηθεί ήχος με αρκετά σαφές τονικό ύψος.

Για λόγους χώρου και χρόνου, δεν είναι δυνατόν να εξεταστούν εδώ τα ιδιόφωνα και τα μεμβρανόφωνα με την ίδια λεπτομέρεια που εξετάστηκαν τα χορδόφωνα και τα αερόφωνα. Τα παραθέσουμε δύο λόγια για το σπουδαιότερο από τα όργανα αυτής της κατηγορίας, τα τύμπανα, και θα παραπέμψουμε τον αναγνώστη για μια ευσύνοπτη αναφορά σε δύο εύχρηστα εγχειρίδια, απ' όπου θα πάρει περισσότερες λεπτομέρειες, τα εξής:

1. Baines, A. (εκδ.), *Musical Instruments Through the Ages*, Pelican-Penguin 1961, και σε πολλές νεότερες εκδόσεις, σελ. 326-349.
2. Michels, U., *Άτλας της Μουσικής*, μφρ. Κ. Μόσχου, том 1, Συστηματικό μέρος, Νάκας, Αθήνα 1994 σελ. 26-33.

1. Τα τύμπανα

Προέρχονται κι αυτά από τους Άραβες, που χρησιμοποιούσαν ζεύγη ημισφαιρικών τυμπάνων και τα έπαιζαν έφιπποι. Στην Ευρώπη έφτασαν κατά τον 15ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκαν αρχικά κατά τον ίδιο τρόπο, τόσο στην Αγγλία όσο και στη Γερμανία, όπου σχημάτιζαν σύνολα με τρομπέτες. Το γεγονός ότι τα τύμπανα αυτά έχουν μόνο μια μεμβράνη επέτρεπε την παραγωγή ενός ευκρινούς ήχου και πιθανότατα αυτό είχε γίνει αντιληπτό από τους Άραβες, που κούρδιζαν τα ζεύγη τυμπάνων σε κάποιο δεδομένο διάστημα. Στην ευρωπαϊκή τους πορεία το σύστημα κουρδίσματος βελτιώθηκε με την προσθήκη κλειδιών στην περιφέρεια του τυμπάνου που μπορούσαν να τεντώνουν ομοιόμορφα τη μεμβράνη. Το μέγεθος του τυμπάνου και η τάση της μεμβράνης είναι καθοριστικοί παράγοντες για το ύψος του ήχου. Η ποιότητα του ήχου εξεργάται από τη λεπτότητα και την ομοιομορφία του πάχους της μεμβράνης. Οι νότες που παράγουν δεν είναι πολύ σαφείς, μπορούν όμως να πλησιάσουν αρκετά σε καθαρότητα μια συγκεκριμένη νότα.

Τα τύμπανα χρησιμοποιούνται σε οργανικά σύνολα ήδη από τον 17ο αιώνα, αλλά σταθεροποιούνται σχετικά στην ορχήστρα τον 18ο, χωρίς όμως να είναι πάντα παρόντα. Συνεχίζοντας την παράδοση εμφανίζονται σχεδόν πάντα κατά ζεύγη και κουρδίζονται σε διαστήματα πέμπτης μεταξύ τους. Σε μια μεγαλύτερη ορχήστρα μπορεί να υπάρχουν περισσότερα του ενός ζεύγη τυμπάνων. Κατά τα μέσα του 19ου αιώνα απαιτήθηκε γρηγορότερο κούρδισμα των τυμπάνων, διότι πολλοί συνθέτες ζητούσαν αλλαγή κουρδίσματος π.χ. κατά τη διάρκεια του μέρους μιας συμφωνίας. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με την χρήση στροφών με κεφαλή σε σχήμα T, που μπορούσε να χειριστεί πιο εύκολα ο εκτελεστής. Η τεχνική εξέλιξη οδήγησε όμως στην ανάπτυξη ενός συστήματος όπου, αφού όλοι οι στροφείς γύρω γύρω από τη μεμβράνη κουρδιστούν μια φορά, μετά η μεμβράνη μπορεί να τεντώνεται περισσότερο ή λιγότερο με τη χρήση ενός κεντρικού κλειδιού ή ενός πεντάλ.

Από τα υπόλοιπα μεμβρανόφωνα της ορχήστρας, τα περισσότερα έχουν δύο μεμβράνες, πράγμα που τα εμποδίζει να παράγουν ήχο με σαφές τονικό ύψος. Από τα όργανα αυτά τα κυριότερα είναι το στρατιωτικό τύμπανο ή τύμπανο με χορδές (βγαίνει και σε μεγαλύτερα ή βαθύτερα μεγέθη) και το μπασο τύμπανο (*gran cassa*)

Από τα ιδιόφωνα όργανα αναφέρουμε τα κύμβαλα ή πιάτα, το γκονγκ, το τρίγωνο, το ντέφι, οι καστανιέτες κλπ. Πολλά ιδιόφωνα έχουν σαφές τονικό ύψος, όπως το *Glockenspiel*, το ξυλόφωνο, το μεταλλόφωνο και οι σωληνωτές καμπάνες, ενώ υπάρχει και το ηλεκτροφόρο μεταλλόφωνο, που φέρει το ποιητικό όνομα *celesta* (ουράνια).

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Νικόλαος Μαλιάρας, 2015. Νικόλαος Μαλιάρας «Ιστορία των Ευρωπαϊκών Μουσικών Οργάνων. Τα Ιδιόφωνα». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/MUSIC2/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

